

KÖZHASZNU

ESMERETEK TÁRA

A'

Conversations-Lexicon

SZERÉNT

MAGYARORSZÁGRA

ALKALMAZTATVA.

ELSŐ KÖTET
A — BACO.

PESTEN,
KÖNYVÁROS WIGAND OTTO SAJÁTJA.

1831.

's az austriai birodalomban találhatni őket. 1817 pedig néhány apáczáji Parisban is telepedtek le a' leánygyermekok oktatására. G. I.

AGRAM, I. ZAGRÁB.

AGRARIAE LEGES. Szomszédjainak meggyőzése által a' római köztársaság sok szántóföldeket birt, mellyeknek haszonvétel végett a' polgárok közt fel kellett volna osztatniok, hanem többnyire csak az élőknek és gazdagabbaknak kezeibe kerültek, 's így ezek uralkodását megerősíteni segítették. A' kormányozásba csuszott hibák megorvoslása tehát szükségképen azon javalattal volt öszvekapcsolva, hogy a' szántófölddel egyirányosban 's törvényesebben osztassanak fel; de az aristocraták részéről a' javalat mindenkor leghevesb ellenkezésre talált, és p. o. a' két GRACHUSNAK (I. e.) életébe került.

AGRICOLA, (Cnej. Jul.) Vespasianus császár alatt római conul és helytartó Britanniában, mellyet a' 70-ik év körül Kr. ut. egészen Roma hatalma alá hajtott, jeles polgári tiszt és hadi vezér. Életéről is jeles a' veje Tacitus készítette életírása, mellyet Laharpe az életirók kétségbeesésének nevez, és még egy életiró sem érhetett el.

AGRIONIA, innep neve, mellyet Boeotiában asszonyok tartának éjjel Bacchus tiszteletére, ki Agrius melléknevet is viselt. Ezen innepet vendégség fejezte be, mellynek végével rejtett szókat adogatának fel egymásnak a' jelenlévők; innen Agrioniak, talányok, charadék és logogryphusok gyűjteményei.

AGRIPPA, (Marc. Vipsanius), alacsony születésű, hanem elméje által csak hamar nagy méltóságra emelkedett Római, Augustus császárnak veje és két ízben consultársa. Azon elválasztó nagy tengeri ütközetekben Sext. Pompejus ellen a' siciliai tengeren, és Antonius ellen Actium mellett ő vezérlette Augustus hajóssereget. Hasonló szerencsével vezérkedett Hispaniában, Galliában, Dalmatiában, Pannoniában és a' fekete tengernél. Mint tanácsosa és barátja Augustusnak mind ezen császár, mind a' római birodalom iránt nagy érdemeket szerzett magának. Önhasznát nem vadászó, jámbor és a' míveszséget kedvelő férjfin volt, kinek Roma egyéb ékesítéseken kívül három jeles vizsatornát köszönt. (I. AUGUSTUS).

AGRIPPINA. 1) Felesége Tiberius császárnak, kitől Tiberius, amár nagyon szerette, elvált, hogy Augustus leányát Juliát, Agrippa özvegyét, kellett elvennie. Agrippina ezután Asinius Galussal lépett házasságra, kit az Agrippinát folyvást kedvelte Tiberius örökös fogságra kárhoztatott. 2) Leánya M. Vipsan. Agrippának Juliától, Augustus leányától, C. Germanicus hitvese, nagylelkű és érenyekkel diszeskedő asszony. Férjét minden táborozásaiban híven követte, és Tiberius által bérelt gyilkosait törvénybe idézte. Tiberius gyűlölvén őt érenyéért 's a' nép hozzáragaszkodásáért, Gandataria szigetébe számkivetette, hol önkényes vagy erőszakos éhhalálással mult ki. 3) Leánya az elebbeninek, született Coloniaiban, mellyet megnagyobbítottván, Colonia Agrippinae-nak nevezett, Domicius Ahenobarbustól szülte Nerót, kit, hogy a' császárságra emelhesen, magát második férje holta után feleségül Claudius császárnak, atya testvérének, nyakára kötötte, fíját pedig Claudiusnak már másal eljegyzett leányával házastotta öszve. Nagyessű 's kívált az ország dolgában jártas, de mellette uralkodni vágyó, ravasz és kicsapó asszony volt. Fija Nero, thronusra lépte után, mivel a' köz dolgokba avatkozott asszony csak hamar terhére lön, megölette.

AGTELEK, é. sz. 48° 28', k. h. 38° 11' alatt, Gömör vármegye putnoki járásában, a' csellényi heggy keletéjszaki sarkában, Torna szélé felé fekvő, magában csekély magyar falu, 85 házzal, egy reform. templommal és 575 lakossal bir. De nevezetes ezen hely azon csepkövi barlangról, a' melly valami 500 lépésnyire ide meredek mészkősziklába nyílik, és leginkább azon b'rcz alatt elterjed, melly a' Sajó és Bodva völgye felé osztja az esőviz lefolytát. A' barlang számtalan csudaképen alkotott nagyobb kisebb i regeket, holtozatokat, osztályokat, dom-

bokat, völgyeket, csepkből eredett szobrokat, oszlopokat, több patakot, kutakat, tavakat, 's több efféle foglalat magában. Nem csak régi emberlakásnak nyomai, (csontvázak, szerszámok, rongyok, kerekvágások), hanem többféle omladásoknak, süllyedéseknek és egyéb régenten történt nagyobb változásoknak jelei is találkoznak itten. Azért is ezen már régen híres barlangot mind honi, mind külföldi tudósok megvizsgálván, bőven le is írták, főképen Raisz Keresztely, 1801 végbe vitt kimérése után, azt nagy szorgalommal készült rajzolatban adta elő. De mind azok csak a' barlang kisebb részét esmertették meg velünk, t. i. a' bejárástól 850 ölhýre, a' hol a' további menetelt egy temérdek kőhalom, az egész üreget elfoglalván, a' melly most Vaskapunak neveztetik, akkor hátráltatta; míg 1825 Vass Imre, Gömör vármegyének földmérője, itt is olyan nyílásokat kifürkészett, a' mellyeken veszedelmes voltak miatt csak állandó ügyvel bajjal és elmés munkássággal keresztül hatván, sokkal nagyobb üregekre és boltozatokra talált, mint a' millyenek eddig tudva voltak. Az eddig esmert része a' barlangnak nyílásától kezdve a' Vaskapuig, hosszában folyvást mérve, teszen 850 ölet; az újonnan felfedezett főágnaak hossza pedig 2211 öltre és 4 lábra terjed. Ugy az egész főágnaak hossza 3061 ölet téven, és az oldalágnaak kimért hosszúsága mind együve számítva 1127 öltre terjedvén, ezen földalatti boltozatnak egész ürege 4194 ölet avagy egy geographiai mértföldnél többet foglal el. Ehhez képest nagyságára nézve sokkal felülhaladja mind a' Harczhegyenlévő Baumann üregét, a' melly csak 758 lábra hosszában kanyarodik, mind az antiparusi és egyéb híres barlangot; de nagyon hasonlít alkotására nézve is a' bredewindi barlanghoz Bajorországban. A' neve Baradla, nem a' pára (gőz) szótól eredhet, mint némellyek állítják; hanem a' barátlak (remete lakása) nevezetének megkurított kiejtése, minthogy a' köz népnél még fenálló rege szerint remeték laktak valaha ezen tájékat.

S—s.

AGYAG, egy igen elterjedett, többnyire szürke, de egyéb színben is előforduló, regulátlan alakú, földtörésű, kisebb nagyobb mértékben kövér tapintású ércz, melly a' vizet kíváncsisan elissza, az égetés által megkeményedik, 's ha benne sok mész és vas van, erős tűzben megolvad. Állatő részei kovakő, agyagföld, viz 's rendszerént keves mész, vasmész és sósavanyu öszveköttetés nyomai. (Vö. FÁZOKSINÁLÁS.) *A. B. P.*

AGYASSÁG, I. CONCUBINATUS.

AGYAZAT. A' várakban és harczgátokban, hogy az ágyuk meg nem rendíthető izmos, be nem horpadó alapon álljanak, öszvegyengedett gerendák- vagy fahasítványokból, szükség esetében deszkákból is, készült lapra állíttatnak, és ez ágyazatnak neveztetik. Gyakran azon fekvést is, a' mellyre valamit rakunk vagy építünk, ágyazatnak mondjuk, p. o. a' vízépítésben a' zsilip alapfekvését. *K. K.*

ÁGYU, érczből öntött nehéz lövő szerszám mellyből régenten ón, most vas vagy kő tekét szoktak a' puskapor ereje által messze löni. Az ágyucső belső ürességét ágyuüregnek, a' cső hátulsó izmosabb részét ágyufeneknek, ennek gömbölyű csúcsát ágyugömbnek, a' nyílást, mellyen által az ágyuüregbe hat a' porláng, gyújtólyuknak, a' bádóg vagy fa tölcserít, melly gyújtó porral megtöltve a' gyújtó lyukban áll, gyújtócsőnek nevezik, azon izmos vas pántokkal megerősített kétkerekű fa alkotmányának pedig, mellyen az ágyucső nyugszik, ágyutalp a' neve. Ha az ágyut tovább akarjuk vonatni, akkor azt a' kisebb kerekű agyupöröczhöz ragasztjuk; innen származik: az ágyut felpöröczkölni és lepöröczkölni. A' por meggyújtása botra tekert kancz által történik. Az ágyu hossza az ágyuöböl mekkoraságához nagyon szabva. — Az ó korban ágyuk nem voltak. Az első ágyuk vászonnal beborított, vas abrónsokkal megerősített facsőkből voltak csinálva, még utóbb a' 14-ik század közepe táján czin- és rézgyvelegből kezdték az öntést. Sokan a' Chinatakat tartják az ágyuk feltalálójának;